

Sekély e kéj. Miért n

Mindnyájunk fülében ott cseng jó néhány felülmúlhatatlanul pazar rím József Attila *Születésnapomra* című verséből: csecse – becse; az ám – hazám; szegény – legény; fura – ura; sekély – e kéj. Aztán irodalmi tanulmányainkból felrémlenek Tinódi Lantos Sebestyén verssorainak furcsa végei:

*Az Eger vára rossz kőfal vala
Nagy helyen vala szakasztva vala
Szép lakó helye püspöknek vala
Drága monostor közepette vala.*

Micsoda mesterségbeli különbség van a majd négyszáz év elteltével született két vers között! Tudjuk, hogy a mai olvasó számára a vers a ritmusától, no aztán elsősorban a rímeitől az, ami; költemény és nem próza. Csokonai a verseiben ösztönösen használt rímek mibenlétéhez úgy próbált közelebb jutni, hogy gondolatait 1799-ben *A magyar prosódiáról* című tanulmányában összegezte. Érdekes, hogy a rím szó egyszer sem szerepel az írásában, ő a rímes verselés szakszavak helyett a sarkalatos verselés terminust használja, de gyakran a kádencia latin szót is leírja. Majd aztán a rím szó a nyelvújítók íróasztalán latin-francia mintára 1808-ban születik meg. A legklasszikusabb magyar költő, Arany János is foglalkozik a rím és rímelés elméletével. Gondolatait 1854-ben teszi közzé a *Valami az asszonánról* című írásában.

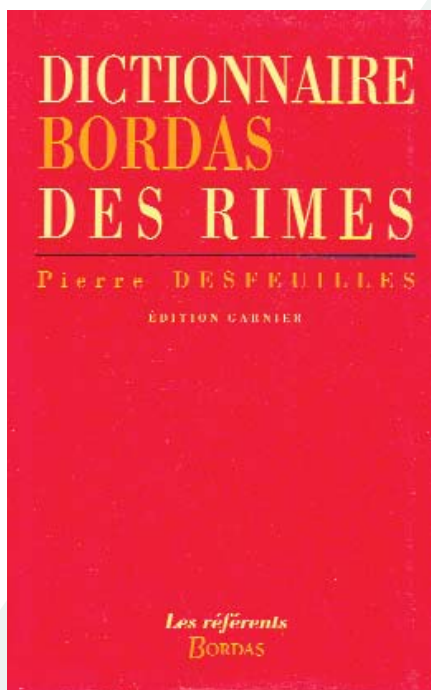
Míg idegen nyelveknek, az angolnak, a franciának és a németnek tucatnyi rímszótárunk van, nyelvünknek csak három és fél. (A felet megmagyarázom kicsit lejjebb). A magyar rímszótár összeállítónak legfőbb gondja abból ered, hogy a magyar nyelv ragozó nyelv, így ragokkal-toldalékokkal könnyen lehet unalmas rímelő szavak tömkelegét alkotni, hiszen pl. minden -ban raggal ellátott szó rímel egymással. Az első, aki a magyar szavakat végtagjaik szerint rendezte, Verseghy Ferenc volt, ő 1805-ben a *Tiszta magyarság* című könyvének függelékében adta közre a *Kádenciák lajstromát*. Nem sokkal később, 1809-ben Simai Kristóf jelentette meg *Végtagokra szedett szótárát*. A magyar nyelvnek csupán egyetlen modernnek nevezhető rímgyűjteményét publikálták 1903-ban. A szerzője Füredi Ignác középiskolai tanár, mint szótárának alcíme jelzi: Tanulók, verselők és nyelvészek használatára szánta. A bevezetőben írja: „A rímszótár közrebocsátásával a kezdő verselőknek is igyekeztem némi szolgálatot tenni.” 50 oldalon hozzávetőleg 8000 szót sorol be rímelő társai

incs jó rímszótárunk?

közé. Példaképp néhány *ly* végű szó Füredi szótárából: *gally, pad-maly, tavaly, bivaly, karvaly, guzsaly* vagy néhány rímelő szó a *t* végűek közül: *ecet, ecset, mecset, liget, sziget, német, keret, követ*.

A fél magyar rímszótár Papp Ferencnek 1968-ban publikált *Magyar szóvégmutato szótára*, amely a hétkötetes értelmező szótár 58.000 címszavát adja közre a szavak vége felől rendezve ábécébe. A nemzetközi nyelvészeti szakirodalomban az ilyen nyelvészeti szakszótár jól ismert, a tergo a megnevezésük, de mint Papp Ferenc hajdan elmondta, az a tergo szónak mifelénk van 'hátról történő közösülés' jelentése is, ezért nem vállalták fel a szót. Így a városi legenda szerint pályázatot írtak ki a szótár címére. Kiss Lajos nyelvész kollégának, – mint ahogy visszaemlékezésében megírta –, a 12-es buszon munkahelyéről hazafelé dőcögve jutott eszébe a 'szóvégmutato' szó, amely aztán fel is került a szótár címébe. A szótárból kikereshetjük az azonos végű szavakat, pl. *-nómus* ennek a három szónak a vége: *agronómus, gasztronómus* és *anatómus*. De ugyanígy megtudhatjuk a szóvégmutato szótárból, hogy 3 tőszavunk végződik *-ck* hangkapcsolatra: *palack, barack, tarack*. A szótár szavai mellett hét oszlopban nyelvtani információk vannak kódolva. Ennek a szótárnak az előállítását volt az egyik első magyar számítógépes nyelvészeti munka, még a lyukkártyás, nagygépes hőskorból. Azt beszéljük, hogy minden szót Debrecenben két egyetemista kódolt, és ahol eltérés volt az egyetemisták által megadott kódok között, ott utólag a főszerkesztő szava döntött. Mindemellett nagyon korszerűen a nyelvi variabilitás is feltünteteti a szótár, hiszen „helyes” a *sátrat* alak mellett a

sátort alak is, ugyanígy mai nyelvünkben előfordul a *szavak* mellett a *szók* alak is, és ugyanígy mondhatjuk, hogy *fotelban* és azt is *fotelben*. Ma már a szóvariációk létezéséről pusztá google gépi kereséssel is megbizonyosodhatunk.

A hiányzó korszerű magyar rímszótár elkészítésébe ma már a számítógépes nyelvészet is be fog szállni. Ugyanis szép feladat formalizálva leírni, hogy mikor rímel két szó, majd egy alkalmas célprogrammal a világhálón keringő bőduletes magyar szövegmenyi-ségből automatikusan kigyűjteni az egymásra rímelő szavakat.

